

Skåne stift efter afståelsen til Sverige

Peder Vinstrups opfattelse af sit embede som biskop under »forsvenskningen« af Skåne 1658-1679¹

Af Paul Erik Engelhardt

1600-tallets europæiske historie er kendt som en barsk og blodig tid med konfrontationer nationerne imellem, og den er religionkampenes tid, ikke bare konfessionerne indbyrdes, men også indenfor de enkelte konfessioner var der stridigheder om den rette lære, hvorfor man også af den grund kan kalde dette århundrede for ortodoksiens tidsalder, og på grund af de herskende hårde tilstande kaldte en engelsk diplomat ret rammende tidsrummet for en »jerntid«². De skandinaviske lande, og dvs. tvillingerigerne Danmark-Norge og Sverige-Finland, kom også til at få rigelig del i denne turbulens, som vel kraftigst udmøntede sig med 30-årskrigen i Tyskland, men for disse to nationer kom det først og fremmest til at dreje sig om førsterangen i Norden, og som bekendt endte denne strid med en kraftig svækkelse af Danmark, mens Sverige fik sin tid som europæisk stormagt.

I Danmark er disse kampe mellem de to nationer populært kaldt for »svenskekrigene«, og den begivenhed, som for alvor fik vægtskålen til at tippe til Sveriges fordel og til Danmarks ulempe, var Karl 10. Gustavs eventyrlige march over Storebælts is, der førte til panikfreden i Roskilde den 26. februar 1658, hvor svenskekongens gevinst var alt dansk land øst for Øresund, dvs. landskaberne Skåne, Halland og Bleking³.

Denne afståelse blev naturligvis et alvorligt eksistentielt problem for de fleste skåninger, al den stund at de nu blev en del af et fjendeland, samtidig med at det blev den svenske politiks erklærede mål at inkorporere landsdelenes befolkning, så de »så småningom kunne bringes til lighed med andre svenske undersåtter i tungemål, religion, sæder og manerer«⁴. Nøglen til denne forsvenskning eller uniformitet, som den også kaldes, blev biskoppen over Skåne stift, fordi han sad som leder af kirke- og undervisningsvæsenet over hele det afståede land.

Denne biskop var Peder Vinstrup, sjællænder af fødsel, hans far havde været biskop over Sjællands stift, og da faderen døde, giftede Vinstrups mor sig med efterfølgeren på bispestolen, Hans Resen, der mere end nogen anden var ortodoksiens nærmest enevældige hersker i Danmark. Trods sit imponerende væsen var Peder Vinstrup en lidt mere fleksi-

bel karakter, men i sin teologi var han helt lig sin stedfar og sin lidt ældre kollega Jesper Brochmand. Han havde gået den traditionelle vej med skolegang i Sorø, læst på universitetet, havde rejst udenlands, var en kort tid professor i fysik, men blev derpå Christian 4.'s hofpræst og sjælesørger, og tog doktorgraden før han i maj 1638 blev biskop i Lund, og fik dermed de efterfølgende svenskekrige tæt ind på livet. Han døde i embedet 1679, 74 år gammel⁵. Med dette korte rids af historie og personer, skal det nu forsøges at kortlægge Peder Vinstrups opfattelse af sit embede som biskop, som den udmøntede sig i praksis i de sidste godt tyve år af hans embedstid, der tillige blev de første lidt over tyve år af Skåne som svensk land.

Der er tre vigtige forhold i Peder Vinstrups embedsførelse vedrørende forsvenskningen af stiftet, der trænger sig på. Det ene er tidens statsretsopfattelse, og det vil først og fremmest sige kongetroskaben, herunder forholdet til de svenske myndigheder og deres forvaltning af de erobrede landskaber, det andet er hans forhold til de ca. 200 ansatte præster i stiftet, som nødvendigvis måtte tage bestik af de nye tider, og endelig for det tredje oprettelsen af et universitet i Lund.

I hele det politiske spil om Skåne og skåningernes sjæl har en eftertid i overvejende grad opfattet Peder Vinstrup som en vendekåbe, der på en studs viste sine landsmænd ryggen ved at byde de nye magthavere velkommen⁶, og som første gang manifesterede sig ved en overdådig modtagelse med en tale på latin for Karl Gustav på kajen i Helsingborg den 5. marts 1658, en uge efter at Roskilde-freden var undertegnet⁷. Talen blev – hvad angår knæfald for svenskekongen – kun overgået af et hyldestdigt skrevet af provsten i Malmø Niels Sørensen⁸.

Men Peder Vinstrup har aldrig været en vendekåbe. Den politiske nødvendighed og tidens opfattelse af statsret og den dermed forbundne kongetroskab gør dette lysende klart, og de mål, som han satte sig i forbindelse med de nye tingenes tilstande i hans stift, var dikteret af to af Roskilde-fredens paragraffer, som vil blive omtalt senere.

Tanken om, at kongemagten hviler på undersåtternes samtykke er stort set ukendt for 1600-tallet⁹. Den enerådende opfattelse var, at det er Gud, som er skaberen og opretholderen af de menneskelige samfund, og at det kongelige embede var guddommeligt indstiftet, et kongevalg skyldtes Guds udvælgelse, det kunne man læse i det gamle testamente, og for en katolik fik han magten via det gejstlige embede, for en lutheraner havde han sin myndighed direkte fra Gud gennem arv eller ved verdsligt valg. Derfor kunne han ikke afsættes, og derfor var kongemord en vederstyggelighed. Denne kongens enestående position bliver mere og mere udtalt i løbet af 1600-tallet og ender i Danmark og andre

steder i Europa med enevældens indførelse. Kongens magt var ikke alene den højeste magt, den var uden tidsbegrænsning, og den var ubundet overfor undersåtterne. Indholdet af disse suverænitetsrettigheder var bl.a. at give love, have retten til at udnævne embedsmænd, være øverste dommer, og som det centrale og betydningsfulde i forståelsen af Peder Vinstrup og hans samtid: kongens ret til lydighed fra undersåtterne, der skulle komme til udtryk ved edsaflæggelse og påfølgende troskab.

Det er den franske statsteoretiker Bodin, der gav disse tanker udtryk og slagkraft¹⁰, og de blev på luthersk grund videreført af en tysker ved navn Henning Arnisæus, som fra 1620 til sin død i 1636 var Christian 4.'s livlæge. Peder Vinstrup har utvivlsomt i forbindelse med at være kongens hofpræst været i kontakt med ham. Det særlige ved Arnisæus er, at han fastslår som en af majestætsrettighederne retten over religion og kirkevæsen, og at han går kraftigt imod retten til at gøre modstand mod monarken, hvis denne modstandsret skulle føre til brud på edsforpligtelsen¹¹. Det blev ikke Arnisæus, men Jesper Brochmand, som i et kæmpeværk (*Universæ theologiæ systema*) fra 1633 satte disse tanker om statens indretning og opbygning på tryk¹². Her gør Brochmand sig til talsmand for, dels at en konge ikke er løst fra eller hævet over love, og dels at han ikke alene bliver konge gennem et valg, det kan også ske ved en retfærdig erobring, og det var jo just det, der skete for Peder Vinstrup og den skånske befolkning, nemlig at få en anden konge ved en retfærdig erobring.

Hele dette gods om kongens myndighed er med til at forklare Peder Vinstrups gøren og laden i den nye situation, som hans stift befandt sig i. Tilmed var det hans og sikkert alles opfattelse, at det for Danmark så katastrofale udfald af krigen var en guddommelig straf for dets synder. Det sagde han i sin landemodetale små to måneder senere i april 1658 i Lund domkirke¹³. Han gjorde ikke vendekåbens knæfald for fjenden, men bøjede sig for, at krigens udfald var Guds gerning og bestemmelse.

Kongetroskabens ubrydelighed holdt han til det sidste, ikke blot på grund af tidens statsteori, men også på grund af paragraf 8 i Roskildefreden, hvor det bl.a. hedder, at »alle provster og præster skal følge den biskop, som Kongelig Majestæt i Sverige forordner dem«¹⁴. Denne paragraf er ikke en uskyldig note, som lover kongelig udnævnelse af en biskop, men i virkeligheden en latent trussel om at fjerne den biskop, som ikke var samarbejdsvillig med hensyn til Skånes inkorporering med Sverige. Den danske konge Frederik 3. var klar over dette og forsøgte at få paragraffen lavet om inden fredstraktatens underskrivelse, så biskoppen kunne sidde på livstid, men forgæves¹⁵. Det gør det endnu

mere klart, hvorfor Peder Vinstrup gjorde sig ekstra store anstrengelser for at holde sig på god fod med Karl Gustav. Frederik 3.'s forsøg på at beholde en dansk biskop i Skåne så længe som muligt afspejler tillige, at fra det øjeblik fredstraktaten blev underskrevet, blev det dansk udenrigspolitik's vigtigste mål at hindre eller sinke en forsvenskning af Skåne med henblik på en senere generhvervelse af de tabte provinser.

Allerede da svenskekongen brød freden og genoptog krigen mod Danmark i august 1658 skrev Peder Vinstrup til ham med ønsket om, at »hærskares Gud måtte lyksaliggøre den fornemme og højvigtige krigs ekspedition«¹⁶. At han gik så langt i hyldest til de danskes fjende nr. 1, kan kun skyldes, at han – som mange andre – regnede med det danske riges undergang, og at han i tide måtte vise, at han holdt på den rigtige hest, og Karl Gustavs mistænksomhed var stor. Værre endnu kan det synes, da Vinstrup i april måned i det følgende år (1659) sendte et brev til generalmajor Arvid Forbus¹⁷, som på det tidspunkt havde kommandoen over de svenske tropper i Skåne, hvor han foreslår en regulær folkeombytning, således at skåninger langs kysten skulle flyttes til Sverige, og svenskere skulle bosætte sig i Skåne i deres sted. Den egentlige forklaring på dette mærkværdige forslag skyldtes, at i ugerne før dette brev blev skrevet, var der afsløret en sammensværgelse omkring Malmø, hvis formål var at erobre Malmøhus fra svenskerne bl.a. ved hjælp af landsatte soldater fra København¹⁸. To præster var indblandet i denne sammensværgelse; iøvrigt havde den et utroligt omfang, og adskillige blev fængslet. Vinstrup har sendt forslaget om folkeombytning (som han beder om ikke må blive vist til for mange!), dels for at tage afstand fra dette oprørsforsøg, og dels for at bedyre sin kongetroskab, idet han i slutningen af brevet gør opmærksom på, at han »har det altsammen skrevet af et tro oprigtigt hjerte mod kongelig majestæt, min allernådigste herre, efter min ed og samvittighed«. Ordene »efter min ed og samvittighed« er indholdet af 1600-tallets kongetroskab i en nøddeskal.

Denne kongetroskab fik naturligt nok sit teologiske aspekt, da Vinstrup holdt sin landemodetale to måneder efter afståelsen, idet han her roser såvel Frederik 3. som Karl Gustav som den rette tros vogtere, og han mener, at når ulykkerne alligevel skulle ramme Danmark, så burde skåningerne være taknemmelige over, at de har fået en ligeså evangelisk-luthersk konge som Frederik 3.

Knud Fabricius giver i sit værk »Skånes overgang fra Danmark til Sverige«¹⁹ Peder Vinstrup skylden for i april 1658 at gøre Karl Gustav opmærksom på Hven, så at øen blev en svensk besiddelse. Det er at overdrive Vinstrups betydning i denne sag. Det er korrekt, at biskoppen gjorde sin skyldighed ved at påstå (med dokumenter), at Hven var

skånsk (den har dog altid hørt til Sjællands stift!), men det var udelukkende for at indynde sig hos svenskekongen, at Vinstrup blandede sig, hvad den franske mægler og forhandler Terlon også var klar over²⁰. Imidlertid indgik Hven i svenskekongens territorialkrav til Danmark allerede i september 1657, da han i iltempo havde besat Jylland²¹. Karl Gustav var så meget militærstrateg, at han kunne se Hvens betydning, når Landskrona blev svensk krigshavn, og derfor behøvede han ikke Peder Vinstrup til gøre ham opmærksom på øen²².

At Peder Vinstrup var så imødekommende mod den svenske konge, kan altså alene begrundes i kongetroskaben, og ikke mindre kan det begrundes med, at han på grund af Roskilde-fredens bestemmelse kunne sidde løst i sadlen, hvis han ikke viste sig samarbejdsvillig. Omvendt må det også siges, at svenskekongen, som også var bundet af fredstraktaten (jvf. Brochmands »Systema« var en konge ikke hævet over loven), havde brug for Peder Vinstrup, for dersom biskoppen var samarbejdsvillig, ville det lette bestræbelserne umådeligt i at gøre Skåne til svensk land, for han havde præsternes tillid og hengivenhed, og vrangviljen mod alt svensk ville være usvækket, hvis Vinstrup blev afsat, og dermed ville forsvenskningssarbejdet blive sinket eller måske umuliggjort.

Men der var en anden paragraf i fredstraktaten, der trak den modsatte vej, og som anbragte Vinstrup i en situation og i en utrolig svær balancegang, som krævede mere end almindelige diplomatiske evner.

Denne anden paragraf gjorde ham bevidst, at han i sit embede for enhver pris ville og måtte kæmpe mod en forsvenskning af sit stift. Paragraf 9 i Roskilde-traktaten siger, at skåningerne uforstyrret og uhindret skal blive ved deres vanlige ret, lov og gamle privilegier og friheder, hvis de ikke strider mod Sveriges fundamentallove²³. Da det kan slås fast, at den danske kirkeordinans ikke kunne stride mod Sveriges fundamentallove, al den stund Sverige og Danmark begge var evangelisk-lutherske riger, tilmed med de samme bekendelsesskrifter, kunne Peder Vinstrup med god ret holde fast ved den danske gudstjenesteordning, dansk sprog, dansk præstedragt, og hvad der ellers hørte til dansk kirkeskik; og som vi senere skal se, lykkedes det ham i væsentlig grad at holde svenske præster ude fra sit stift og – trods forbud herimod – at få ansat danske præster fra den anden side Øresund.

På landemodet i april 1658 løftede Peder Vinstrup to gange en flig af sløret for det, der skulle blive hans fremtidige politik i bestræbelserne på, at Skåne skulle blive ved deres gamle love og rettigheder. Dette landemode var som nævnt det første i Skåne stift efter afståelsen, og for en ordens skyld skal det nævnes, at et landemode er et eller to årlige stifts-

møder for biskop og provster; i Skåne deltog tillige to-tre præster for hvert provsti. Det er klart, at interessen må have været enorm for at høre, hvordan biskoppen ville kommentere de nye tider, og så skal det yderligere bemærkes, at ugen før havde præstestanden med biskoppen i spidsen aflagt ed til den svenske konge »skrevet dem til efter bogstaven«²⁴, som Vinstrup sagde.

I landemodetalen, som blev holdt i domkirken, fremhævede Vinstrup Karl Gustav som en fremragende konge, men også den danske Frederik 3. blev rost, og i den forbindelse udtalte han følgende, som er gået hen over hovedet på samtlige kritikere af den skånske biskop, der har bebrejdet og hånet ham for at være en vendekåbe: *»Det ville for os have været det mest ønskelige til det sidste åndedrag at adlyde vor tidligere konges højlovede magt, hvis det havde behaget Gud. — For naturligvis er gnisterne fra det tidligere undersåtforhold endnu ikke aldeles slukket i os, og de bør ikke nogensinde slukkes.«*²⁵

»Gnisterne fra det tidligere undersåtforhold bør ikke nogensinde slukkes«, det er den poetiske omskrivning af Roskilde-freden, at Skåne uforstyrret og uhindret skulle blive ved sine gamle love og privilegier. Det forstod Peder Vinstrup at leve op til, og det markerede han ved de præsteansættelser, der i årene fremover fandt sted, samtidig med at han bevarede præsteskabets tillid og hengivenhed lige til sin død. At denne politik bragte konfrontation med de svenske myndigheder, som aldrig tabte det mål af syne at ville inkorporere Skånelandene helt og fuldt med Sverige, kan naturligvis ikke undre, og en overgang omkring 1666-67 overvejede svenskerne seriøst at skille sig af med den besværlige biskop (herom senere).

I kampen om forsvenskning eller ej var det skånske præsteskab måske den vigtigste brik i dette spil. Derfor var det indlysende, at en af Karl Gustavs første handlinger efter freden var med øjeblikkelig virkning at forbyde kandidater fra Københavns Universitet at få stillinger i Skåne²⁶. Skåninger, som ville læse teologi, skulle enten tage til Uppsala nord for Stockholm eller rejse over Østersøen til Greifswald nær Rygen, som var en svensk besiddelse i Tyskland. På forskellig vis forstod Vinstrup at omgå dette forbud, men først skal vi se et andet træk, han tog på førnævnte landemode. Her blev der udstedt et monitum, dvs. en bekendtgørelse, hvori det hed, at provsterne skulle sørge for, at kaldede personer, dvs. kandidater til præsteembeder, blev sendt til biskoppen for at blive eksamineret og ordineret og få overleveret en stadfæstelse af kaldet²⁷.

Det kunne lyde uskyldigt, men hidtil havde dansk praksis været, at ligegyldigt hvilket embede, det drejede sig om, så havde enten kongen i regale præstekald, kirkeejeren, dvs. for det meste en adelsmand i så-

kaldt patronelle kald, eller fremtrædende sognefolk i de »almindelige« kald alene retten til at vælge præst. Ved førstegangsansættelser kunne kandidaten blive eksamineret af biskoppen i det stift, han blev ansat. Tilmed fandtes en gammel bestemmelse fra 1606 om, at biskoppen ikke udaf egen tiltagen autoritet og myndighed må befordre nogen til et kald, før sognemændene var kommet med deres udtalelse. Dertil skal så føjes, at udnævnelsesretten, dvs. udstedelse af kollats, lå hos kongens embedsmænd, nemlig lensmanden²⁸. I Skåne blev disse lensmænd efter overgangen til svensk styre afløst af en generalguvernør, som fik sæde på Malmøhus.

Derved blev det den svenske generalguvernør, der skulle udstede kollats ved præsteansættelser, men Peder Vinstrup ville med sit monitum fra landemodet regulært beskære generalguvernørens magt, selv om det stred mod dansk lovgivning, som han ville beholde i Skåne. Men sigtet var det klare at undgå en forsvenskning af stiftet, samtidig med at han kunne få de præster ansat, der havde hans sympati, og undgå dem, der havde hans antipati!

Med denne ansættelsespolitik opstod der flere gange groteske situationer, hvor Peder Vinstrup pådrog sig generalguvernørens raseri; det gjaldt dog ikke så meget den første guvernør, Otto Stenbock, som han stort set havde et godt samarbejde med, men den næste, Gustav Banér, kaldte ham rent ud for besværlig og umulig at have med at gøre²⁹, og Banér så ham gerne afsat.

Der skal gives nogle eksempler. Peder Skov søgte i foråret 1660 Frillested sogneembede i Bleking og fik en såkaldt aprobatsseddel – en slags samtykkeerklæring – af sognefolkene dér, som altså gerne ville have ham, og på den baggrund udstedte Stenbock kollats. Vinstrup var hvidglødende af raseri, fordi ansættelsesproceduren var gået uden om ham. Han skriver til Stenbock³⁰ og henviser til sit monitum, hvor han har befale sine provster, at det ikke kan tilstedes nogen at søge sognekald i stiftet uden biskoppens viden og forskrivelse. Han begrundet det dels med sin myndighed, som han har fælles med Sveriges bisper, og dels med at »*Almuen her udi Landet ehr Sverriges Crone icke vel bevaagen*«, og at »ledige præstekald skal forsynes med personer, som både selv er tro og kan tilholde almuen til oprigtig troskab at bevise Sveriges krone«. Peder Vinstrup henviser altså til kongetroskaben, og netop i tilfældet Peder Skov – skriver han – var der grund til mistænksomhed, for han var født i København og hans bror Mikkel Skov var Frederiks 3.'s generaladjutant, som tillige havde været indblandet i Malmø-sammensværgelsen. Derfor anbefaler Vinstrup sin egen amanuensis Anders Bager til embedet i Bleking. Det lyder altsammen troskyldigt, og Anders Bager fik da

også embedet, men der var bare den krølle ved sagen, at Anders Bager selv var mistænkt for at være svenskfjendtlig, at han havde taget embedseksamen ved Københavns Universitet, og at han ganske vist ikke var født i København, men dog på Sjælland. Men de oplysninger havde Vinstrup overfor Stenbock puttet ind under gulvtæppet.

Vinstrup betragtede sig selv og sit embede som garant, både for at præsteskabet skulle holde troskabseden til den svenske konge og for at bevare dansk kirkeordinans og dansk gudstjenesteordning. Det første viser han i eksemplet med Peder Skov, og i det tidligere nævnte brev til Arvid Forbus (det med folkeombytningen), præciserer han det: »*Jeg har alvorligt advaret præsterne om stor unåde og straf, dersom de ikke efter deres ed findes kongelig majestæt, vores allernådigste herre og konning, tro; og der imod har jeg på kongelig majestæts nådigste behag fortrøstet dem, at dersom nogen af dem befindes i gerningen tro og oprigtig, og al rebellion at forhindre og åbenbare, da skal den efter sine meritter blive beneficeret, særdeles med gejstligt gods*«. Det er det, man kalder gulerods- og stokkemetoden, og han skriver iøvrigt, at han foretrækker gulerodsmetoden.

Men for at bevare dansk kirkeordning, behøvedes rekruttering af danske og dansk-skånske præster, og her ville forbudet mod at ansætte præster, som kom vest for Øresund, og kandidater fra Københavns Universitet blive en hindring. En hindring, som naturligvis var sat med velberådet hu fra svensk side. Men Peder Vinstrup forstod at omgå denne regel. For det første hævdede han, at kandidater, der havde taget eksamen før Roskilde-freden, ikke kunne være omfattet af dette forbud. Det var et synspunkt, der irriterede svenskerne, men med den begrundelse havde Vinstrup i maj 1658 en liste over 22 personer, der skulle i embede i Skåne³¹. Pointen er, at alle fik præstekald, deriblandt Anders Bager. Dernæst kunne de teologer, som var huslærere i Skåne, men som efterfølgende ønskede at komme i embede heller ikke blive udelukkede efter Vinstrups mening, selv om de kom fra den anden side af Øresund. En tredje omgåelse var, at man ikke først behøvede at være huslærer i Skåne, man kunne endda være hjælpepræst, og så siden uden problemer komme i fast embede. Det skete for sjællænderen David Arendtsen Mølensted, der blev sognepræst i Nr. Melby, og senere endog provst for de to gøngeherreder i Nordskåne³². Hans forgænger som provst, Christen Karstensen Fundanus, der iøvrigt fik en ulykkelig skæbne under den skånske krig, er et eksempel på en fjerde omgåelse, som måske var den mest udbredte. Han lod sig behørigt indskrive på universitetet i Greifswald, da han skulle studere, men året efter indskrev han sig på Københavns Universitet og læste færdig og blev uden problemer hjælpepræst

i Kristianstad, for han havde jo efter svensk påbud læst ved et af svenskerne anvist universitet!³³

Sommetider får man det indtryk, at Peder Vinstrup var bedøvende ligeglad med, at den svenske generalguvernør var den rette ansættelsesmyndighed. I Vestre Kärrstoft sydøst for Malmø skulle der vælges præst i 1666, og embedet var almindeligt, dvs. nogle mænd i sognet skulle vælge præsten, og Vinstrup havde sendt nogle kandidater at vælge imellem. Da det trak ud med valget, truede Vinstrup med at sende dem en svensker. Generalguvernør Banér ville naturligvis vide, hvad i alverden han mente med det, fordi den fremgangsmåde jo ikke ligefrem skabte hengivenhed for den svenske nation. Peder Vinstrup svarede udenom med det vanlige argument, at bøndernes kaldsret var betænkelig, fordi det var at befrygte, at almuen var hemmelig utilfreds og igen ønskede at komme under dansk regering, og »der ligger stor magt på, tro præster at have«, derfor truslen om en svensker til embedet, og at han iøvrigt tidligere havde befordret svenske præster. Derudover påberåbte han sig den danske Recess, at han havde ret til at vælge en kandidat efter seks ugers forløb, hvis bønderne ikke havde bestemt sig³⁴. Denne påberåbelse er noget af en tilsnigelse. Praksis i Danmark var, at hvis sognemændene ikke fik valgt præst, fordi de enten var uenige om kandidaterne, eller de forkastede de foreslåede emner, eller to sogne i et pastorat valgte hver sin præst, var det kongen, der skulle bede lensmanden om at vælge præst. Biskoppen havde ingen indflydelse på valget (i hvert fald efter lovgivningen!), modsat i Sverige³⁵. Men just i dette tilfælde hævdede Vinstrup, at den danske lovgivning stred mod svensk fundamentallov, og derfor kunne han som svensk biskop bruge svenske regler. Vinstrup viser her at han var en diplomatisk virtuos, der forstod at jonglere med reglerne for at få dem til at passe i hans eget kram. Desuden er det åbenlyst, at Peder Vinstrup spiller på svensk uvidenhed om dansk lovgivning – så længe det varede! Så skal det føjes til, at præsten, som blev ansat i Vestre Kärrstoft, blev Jens Jensen Arsenius, kandidat fra Københavns Universitet!³⁶

Højdepunktet i forbigåelse af generalguvernøren nåedes et par måneder efter præstensættelsen i Vestre Kärrstoft – det var i juli 1666 – da Vinstrup uden om alle verdslige myndigheder valgte sin egen favorit til sognekaldet i Assarum i Bleking, Blasius Thesmar. Det, som var særligt graverende, og som slog hovedet på sømmet, var, at Assarum var et regalt kald, dvs. at det udelukkende tilkom generalguvernør Banér at vælge og udnævne præst³⁷.

Naturligvis måtte svenskerne reagere på Vinstrups kirkepolitik, som vel nok mest udsprang af kampen for at bevare dansk kirkeordinans i sit

stift, men som for mange andre af også den tids myndigheds- og øvrigheds personer skyldtes det en god portion magtbrynde. I august måned samme år – 1666 – fik han et brev fra formynderregeringen (som regerede på grund af Karl 11.'s mindreårighed) angående hans formodede ulovligheder, som ikke var i overensstemmelse med recessen og kirkeordinansen, at han skulle afgive forklaring angående sin embedsførelse³⁸.

De følgende måneder drøftede man intenst i Stockholm Skånes forhold i almindelighed og Peder Vinstrup i særdeleshed, og det overvejedes seriøst at få ham afsat³⁹. Han blev kaldt »elak svensk«, dvs. ondsindet mod det svenske⁴⁰, og han blev bl.a. anklaget for at holde hemmelige præstevielser i sit hjem, hvad må have været en overdrivelse, men han har måske ordineret præster bag generalguvernørens ryg. Bølgerne har gået højt, men man fik ikke bekvemmet sig til at afsætte Vinstrup, det skyldtes dels de svenske biskoppers modvilje, som var blevet hørt i sagen, og dels at man var nervøs for, at i tilfælde af afsættelse ville Vinstrup rejse til København, og Danmark ville få en »förtaligh penna«, dvs. en bagvaskerpen mod svenskerne⁴¹. Dermed drev den største fare for Vinstrups afsættelse over; men da den skånske krig nogle år senere skyllede hen over stiftet, og Vinstrup på det tidspunkt var svækket af sygdom, mistede han kontrollen over sit stift, og svenskerne indsatte i flere tilfælde i de områder af Skåne, som de kontrollerede, svenske præster, f.eks. i Ystad. Denne ansættelsespolitik var dog også i høj grad dikteret af de skånske præsters udtalte danskhed og dansksindethed.

Ganske vist er der her kun nævnt to-tre tilfælde af præsteskitte, men hovedtendensen er ganske klar: Det svenske forbud mod, at danske og dansk-skånske præster fik embede i Skåne, var nærmest virkningsløst. Klarest blev det demonstreret, da Sten Jacobsen i 1663 overtog sin fars embede i Kågerød ved Sønderåsen øst for Helsingborg. Han var student fra København og havde utvivlsomt stået på volden og forsvaret byen, da svenskerne stormede den danske hovedstad natten til den 11. februar 1659⁴². Det kunne synes utænkeligt, at en mand med en sådan fortid kunne blive præst i Skåne, men det kunne lykkes, så længe Lund stifts biskop var Peder Vinstrup⁴³.

Sammenfattende om præsteansættelserne kan det siges, at i tidsrummet 1660 til 1676 fandt der præsteskitte sted 132 gange, og antallet af indfødte svenskere, som fik embede er så lavt som 9⁴⁴. Et klart udtryk for, at Peder Vinstrups antiforsvenskningspolitik i høj grad lykkedes. Hertil skal siges, at det langt fra må have været attraktivt for svenske præster og teologer at søge embede i Skåne, ikke blot på grund af sproget, men også på grund af befolkningens utvivlsomt kølige holdning til en tidligere fjende.

Når de svenske bestræbelser gik ud på at skabe uniformitet i kirken mellem Sverige og Skåne, er det klart, at spørgsmålet om denne uniformitet blev rejst straks efter fredsslutningen i 1660; der blev ført forhandlinger herom, og resultatet blev nedfældet i den såkaldte Malmø-recess fra 1662. På svaret til svenskerne om inkorporering, svarede den gejstlige stand henholdende, at så længe kongen var mindreårig (Karl Gustav var død i 1660, og sønnen Karl II. overtog først tronen i 1672), skulle man blive ved gammel lov og hævd⁴⁵. Ånden er tydelig Vinstrup, og det blev senere bekræftet af generalguvernør Banér, der endnu engang besværede sig over biskoppen, denne gang fordi denne havde kæmpet for at beholde den danske ordinans »stricte« og »punctuellement«⁴⁶. Resultatet blev, at recessen udformedes med det indhold, at den danske kirkeordinans fremdeles skulle være gældende, men præsterne skulle dog fremover være villige til at forenes med præsteskabet i Sverige i deres sæder, privilegier og konstitutioner.

Forsvenskningen blev altså udskudt, men emnet blev taget op igen i 1670, efter at en ny svensk kommission var rejst gennem det meste af Skåne for at få et indblik i landsdelens forhold og for at tage brodden af den modvilje mod alt svensk, som i de forløbne år var blevet stedse stærkere. Kommissionen foreslog en slags union i kirkeordinans og lov, men den fik af den skånske præstestand med Vinstrup i spidsen et særdeles selvbevidst svar – og atter mærker man Vinstrups ånd: Man var taknemmelig over den kongelige velvilje, at man havde fået lov til at beholde sin gamle kirkeordinans, »*som af Luther selv med flid er gennemset og betroet*«. Endvidere var der ting i den danske ordinans, der ikke uden videre kunne ændres, for det kunne føre til almuens forvirring, selv om det skulle ende med et kompromis mellem dansk og svensk kirkeordning. Men ellers ville man være imødekommende, fordi der trods alt ikke var nogen »reel varietet« mellem de to kirkeordninger, hvis blot denne eventuelle fælles kirkeordning – før den blev trykt! – kunne gennemses af biskop og præsteskab her udi hertugdømmet! Hermed udtrykt i diplomatiske vendinger, at man foretrak at blive ved den gamle ordning⁴⁷. Og så kan man fryde sig over Vinstrups kirkehistoriske viden om kirkeordinansens tilblivelse og hans anvendelse af denne viden i det kirkepolitiske spil. Forhandlingerne om denne fælles kirkereform kom til at gå meget trægt og gik helt i stå med udbrudet af den skånske krig i 1676.

Nogle få ord om universitetet i Lund, som blev oprettet i 1668⁴⁸: Lige fra afståelsen i 1658 havde Peder Vinstrup været optaget af at få skabt en sådan institution i sit stift, hvilket hænger sammen med hans enorme interesse for at få formidlet lærdom ud til både høj og lav i samfundet, og –

hvad der i den aktuelle situation var afgørende – at bevare dansk kultur i Skåne. Fra svensk side var man også interesseret i en læreanstalt, men naturligvis med det modsatte fortegn: at universitetet skulle være et middel til forsvenskning af Skåne. Allerede i juli 1658 sendte Vinstrup et brev til Karl Gustav om sine tanker om oprettelsen af universitetet efter at have haft mundtlige samtaler med ham i marts måned⁴⁹. Han skrev, at det er nødvendigt at få et universitet, ellers skal skåningerne rejse langt for at studere, nemlig til Uppsala eller Åbo, nu da de ikke må læse i København; et eventuelt akademi skal iøvrigt ikke blot være for skåninger, men også for studenter i de svenske besiddelser på den anden side af Østersøen. Lunds beliggenhed er »nær søkanten hos Mare orientale« (i parentes bemærket, så ligger denne søkant 30 kilometer fra Lund). Det er bemærkelsesværdigt og sikkert med velberådet hu, at svenske studenter slet ikke bliver nævnt, læreanstalten skulle først og fremmest være for skåninger, for trods alt måtte det blive et spørgsmål om tid, før tilgangen af kommende præster fra København ville blive effektivt stoppet. Da universitetet blev oprettet fik det både danske og svenske lærerkræfter, men rigtigt forsvenskningmiddel blev det først efter Vinstrups død og efter den skånske krigs afslutning i 1679.

Det er mest på denne indirekte måde, der er talt om i det foregående, at vi møder Peder Vinstrups egen opfattelse af sit embede, men allerede overfor Karl Gustav havde han gjort opmærksom på sin høje stilling, og ved samme konges begravelse året efter, kan vi opleve ham som den magtfulde prælat, der vidste hvilken plads hans embede havde i hierarkiet, idet han i rang krævede sidestilling med ærkebispens i Uppsala med den begrundelse, at Lund bispedømme i middelalderen var det gamle ærkebispesæde over alle de nordiske stifter. Dette krav skabte megen bekymring og ravage i den svenske regering og præsteskab, for de mente, at Vinstrup hørte til betydeligt længere nede på rangstien. Detaljerne i denne strid er vældig morsomme at læse, men Vinstrup fik en plads, som vist nok ikke tilfredstillede nogen af parterne⁵⁰.

I almindelighed fik Vinstrup et meget fint skudsmål for sin embedsvirksomhed. Kommissionen fra 1669-70 fastslog, at Vinstrup var årvågen og påpasselig angående præsternes lære og liv, og at han passede på ikke at promovere nogen til et embede uden at have kendskab til personens levned, kvaliteter, gemyt og kvalitet⁵¹. Det vidste Vinstrup også selv, og han stak heller ikke sin fortjenester under en stol, for i januar 1669 skrev han til den svenske konge: *»Jeg kan underdanigst forsikre Eders kong. maj. at dette stift i min tid er blevet besat med sådanne dygtige præster, at ikke præster i noget andet stift kan overgå dem.«*⁵²

Han var virkelig præsternes mand, og han havde deres fulde hengi-

venhed, de bakkede ham helt op, da han var i de største vanskeligheder både med regeringen i Stockholm og næsten samtidig havde nogle meget ubehagelige stridigheder på Lunds Universitet⁵³. Denne opbakning var afgjort medvirkende til, at han red stormene af.

Selv bakkede han sine præster op, hvor de var i vanskeligheder, også selv om de selv kunne være ret vanskelige. Et enkelt eksempel: I Ystad beklagede folk sig over præstens vilde gebærder på prædikestolen (og han var kolerisk og besværlig), men de fik det svar, at »præster taler højt og lavt efter den natur og manér, som Gud har givet dem, og kristelige og andægtige tilhørere skal give mere akt på ordet, som deres præst prædiker, end på hans gebærder; og at han prædiker had mod synden, skal ikke lastes ham!«⁵⁴ Dermed var menigheden sat på plads.

I forbindelse med dette emne, er det væsentligt at bemærke, at også i forbindelse med den nationale konflikt i Skåne, viste Vinstrup sig som den rette præsternes beskytter og hjælper, også selv om de handlede mod hans politik. De to præster syd for Malmø, der var med i den omtalte sammensværgelse mod svenskerne for at erobre Malmøhus, stod til dødsstraf for brud på troskabseden. De fik uvurderlig hjælp af Vinstrup til Karl Gustavs irritation, og dette kunne have givet problemer for Vinstrup selv i form af mistet tillid hos svenskerne. Naturligvis var Vinstrup indforstået med, at de to præster blev afskediget og skulle have deres straf, som dog blev nedsat til en kæmpemæssig pengebøde, men gennem et bønsskrift til generalguvernør Stenbock fik Vinstrup reduceret bøden; de blev senere løsladt og udvist til Sjælland. De blev præster i henholdsvis Slagelse og nær Stavanger i Norge⁵⁵. En tredje præst fra Bleking, som i grunden var en værre bølge og havde opfordret til snaphaneri, var blevet fængslet; snaphanerne blev henrettet og præsten ført til Malmøhus. Med Vinstrups indstilling til troskabseden, og hvad dertil hører, skulle man mene, at han ikke ville røre en finger for præsten, men alligevel fortalte han Stenbock, at der altid kunne blive en »Paulus af en Saulus«, og minsandten om ikke bispen slap fri⁵⁶! Han blev selvfølgelig ikke præst igen, men dog degn i Kristianstad. En fjerde præst ved Sønderåsen var også mistænkt for oprør mod svenskerne, og Vinstrup erkendte, at han naturligvis skal forhøres, men »dersom han befindes uskyldig, da at måtte dimiteres til sine menigheder, dem udi deres saligheds sag at betro.«⁵⁷

Om disse præster (og her kan vi også medtage samtlige 15 bornholmske præster, der deltog i et vellykket oprør), som havde optrådt imod det nye svenske styre, inderst inde har haft Peder Vinstrups sympati, hvad angår deres handlinger, ved vi selvfølgelig ikke. Det har nok ikke været tilfældet, fordi de i det stykke har været illoyale mod ham og

hans embedsstilling og tillige havde brudt troskabspligten, og Vinstrup var af den slags, der var særdeles sart med hensyn til sin magt og myndighed. Alligevel beholdt han mod forventning og mod odds sin loyalitet mod dem.

Vinstrup kunne revse sit præsteskab, som når han i et monitum fra landemodet i juni 1663 fortæller, at præsterne elsker at føre sig frem bl.a. *»med klæders overflødighed ved begravelser og bryllupper og andre gæstebud. Men når skat og tyngde skal udlægges, så hører man hos de fleste præster mere om elendighed og fattigdom; men når gilder og gæstebud skal ske, både efter de døde og for de levende, så vil de alle være prægtige og mægtige«*⁵⁸.

Han vidste selv, at han havde deres hengivenhed, og derfor kunne han slutte sin landemodetale i juni 1667 således: *»Jeg har fundet ud af, at hele det skånske præsteskabs medlemmer har været mig hjerteligt, trofast og oprigtigt hengivent, muligvis med undtagelse af een, som kan forvente Guds retfærdige straf.«*⁵⁹

Denne gensidige hengivenhed mellem biskop og præsteskab har utvivlsomt bevirket, at Peder Vinstrups politik mod en forsvenskning af hans stift ved at holde fast ved dansk kirkeordning var nærmest ubrydelig; og så længe han sad i bispestolen var en uniformitet med Sverige i sæder, sprog og i kirkeskik derfor udelukket. Først under efterfølgeren, smålændingen Knut Hahn, kom der for alvor skred i Skånes forsvenskning.

Bilag

Brev fra Peder Vinstrup til generalguvernør Stenbock af 9. januar 1660

Høi-welbaarne Her Grefwe, Rigs Raad
feldtmarskal och General Gouverneur
Højest ærede gode Wen och Santeur.

Eftersom de twende fattige Mænd, Som tilforn waare Præster her udi stiftet, den ene udj Bunckeflod oc Hyllie, den Anden udj Fosie oc Lockerup Selfwe Skrifteligen, och deres bedrøfwede Hustruer mundeligen hafwer Andmodet oc bedet mig, at Jeg wilde intercedere for den- nem Anbelangendis den store Sum Penge, som de skulle udgifwe oc udlegge for deres store forsseelse, efterat Kongl. Mt. woris allernaadigste Herre och Konning af sin medfødde Clementz oc Mildhed dennem allernaadigst hafwer skienchet deris Lif, som de af den højeste Part Ret-

ferdeligen ere dømbte til at miste; Da hafwer Jeg samme deris Begiering icke kundet afsslage, och derfor understaae mig med denne min skrifvelse at besøge Eders Høj grefl. Excell. bedendis ydmygeligen oc tienstwilligen, at bemt. twende Præsters Ringe formue oc Wilkaar motte anssees, oc den store Penge Mulct, som af dennem fordres, motte formildes; Thi Hans Allessøn, forrige Præst udj Bunckeflod oc Hyllie hafwer paa Nogle faa Aars tid wed Ulychelig tilfald, Nemlig wed tiufwehaand och Ildebrand Mist Sin Formue, Som hand af Kaldet hafde samlet; for to Aar Siden afbrente hans gaard ganske, och moxen alt det som hand hafde, och siden hafwer Vel opbygt Præstegaarden af det Ringe, som han hafde til ofwers, oc af den Ringe hielp, som hand bekom af almuen udj Nogle faa Sogner her udj Stiftet; Af kircherne fich hand aldeelis ingen undsætning, som dog andre Præster tilforn efter Sædvane hafwer bekommet;

Søfren Frandtøn, forrige Præst udj Fossie och Lockerup for nogle faa Aar kom til Kaldet, en fattig Karl, som ingen Formue hafde af Sine Forældre, eyheller af Kaldet Kunde samle, efterdj Samme Kald er meget Ringe, Och sognerne udj den forrige Krig Anno 1643 Blefwe Slet Ruinerede med Præstegaarden, hwilchen hand hafwer opbygt af hwes det Ringe Kald kunde importere, efterssom och Enchen, Som hand echtede udj Kaldet waar gieldsslagen, saa Creditorer tog fra hende udj Betaling nesten alt det hun hafde;

Hworaf Eders højgreffl. Excell. Self Letteligen Kand ehrachte, at Bemt. twende fattige Mend, fordum Præster, hafwe ringe formue, hwilchet Jeg sandferdeligen Kand testere. Oc derfor Beder ydmygeligen och tienstwilligen Eders Højgreffl. Excell. wilde hos Kongl. Mt. forhielppe dennem til en Redelig(?) och mulig Sum Penge at ehrlegge, med saadan Condition, at dersom det Kand herefter Befindes, at deris Formue er større, end som de nu Bekiender och andgifwes, da skal alt det de eyer være forbrut til Kongen oc Cronen. Saadan Welgierning wil Gud wisseligen belønne Baade Kongl. Mt. oc Eders højgreffl. Excell. Jeg forsseer Mig til, at Her Feldtmarskal iche fortørnes, fordi Jeg med denne aftvungen Skrifvelse hans Excell. molesterer. Hermed vil Jeg hafwe Eders højgreffl. Excellence, med Sin højwelbaarne Gemaal och Grefinde, Sampt grefwelige Børn, under den Allerhøjestes trygge Beskiermelsse troligen Befalet, Ynskendis dennem Samptligen et Lychsaligt och Glædeligt Nyt Aar; Lund, den 9. Januar Ao 1660.

Eders højgreff. Excell.
ydmyg oc willig Tiener,
Peder Winstrup D.

Noter

1. Artiklen er med tillem্পninger identisk med ph.d.-forelæsningsen, som blev holdt 22. september 1994 på Københavns Universitet af Paul Erik Engelhardt.
2. Thomas Roe i et brev til statssekretær Cook 12/2-1639: »this age of iron«, i: J.A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629-1635, 1876, fotografisk optryk 1972 p. 63, fodnote 3.
3. Laursen: Danmark-Norges Traktater, bd. 5, 1920, p. 218ff. Herefter: Laursen.
4. Brev fra den svenske regering til generalguvernør Otto Stenbock i Malmø 23. nov. 1661. Landsarkivet i Lund (LLA).
5. Den bedste biografi er Karl F. Hanssons doktorafhandling: »Lundabiskopen Peder Winstrup före 1658«. 1950. Udgivet med tillægget: »Peder Winstrup som svensk biskop 1658-1679 en utblick«, i skriftserien »Skånsk senmedeltid och renässans«, bd. 3 (herefter: Hansson). En kortere beskrivelse af Kjell Barnekow i: Gunnar Carlquist (udg.): Lunds stifts herdaminne, ser. 2, bd. 1, 1980, p. 103-118. (Herefter: Lsh.)
6. Eksempelvis i »Den danske Kirkes Historie«, bd. 4, 1959, p. 302, samt delvis Knud Fabricius, der dog mener, at hans holdning snarere var præget af »pur egoisme«. Se: Skaanes Overgang fra Danmark til Sverige (bd. 1-4, 1906-58), bd. 2, p. 122. I det følgende: Fabricius a.a.
7. Provst Sven Knutssons (Knudsen) mindetale over Peder Vinstrup 27. januar 1680, i: Hansson a.a. p. 268ff.: »prolixa oratione latina«.
8. Hansson a.a. p. 395. Fabricius: bd. 1, p.51.
9. En oversigt over tidens statsretsopfattelse findes i Historisk Tidsskrift 1992, hefte 2, p. 301-309: E. Ladewig Petersen: »Statsmagt og magtstat i 1600-tallets Europa«. Endvidere: Jørgen Stenbæk: Ecclesia particularis-respublica christiana. Dansk kirkeretstænkning i 1600-tallet og dens europæiske forudsætninger, i: Kirkehistoriske Samlinger 1975, p. 34-60. Jakob Balling: Den danske Eusebius, i: Kirkehistoriske Samlinger 1980 p. 137-148. Klaus Petersen og Hans-Henrik Rode: Kirke og Stat i 1600-tallet, i: Kirkehistoriske Samlinger 1995, p. 63-100. I det følgende om kongetroskaben henvises også til Knud Fabricius: Kongeloven, 1920.
10. »six livre de la republique« (1576), udgivet på latin i 1586.
11. Hans hovedværk er »De jure majestatis« (1610); det blev udgivet på baggrund af mordet på den franske konge Henrik 4.
12. En gennemgang af Jesper Brochmands forfatterskab i: Kirkehistoriske Samlinger, 2. rk. bd. 3, 1864-66, p. 667-788 ved E. F. Koch.
13. Landemodetalen, som er et referat, i: Hansson a.a. p. 277ff.
14. Laursen, bd. 5, p. 234.
15. Frederiks 3.'s anmodning trykt i: Carl Gustaf Weibull: Freden i Roskilde, i: Historisk Tidsskrift for Skåneland, bd. 3, 1908-09, p. 84. Københavns Universitet anmodede om det samme, i: H.F. Rørdam: Københavns Universitets Beskatning og Trængsler i Krigsaarene 1657-60, i: Nyt historisk Tidsskrift, bd. 6, 1856, p.480. Henning Matzen: Københavns Universitets Retshistorie 1479-1879, (1879), p. 91.
16. Fabricius a.a. bd. 1, p. 89.
17. Brevet findes i Universitetsbiblioteket i Lund.
18. Om Malmø-sammensværgelsen og dens følger i: Fabricius a.a. bd. 1, p. 98-130.
19. bd. 1, p. 52. Han har gentaget, hvad der står i: Cronholm: Skånes politiska Historia, bd. 2, 1847, p. 4, der – fejlagtigt – udleder Vinstrups delagtighed i Hvens erhvervelse udfra den franske mægler Terlons dagbog.
20. Memoire de Terlon, i: Adlersparres historiska samlingar, 5. del, p. 33.

21. Lauritz Weibull: *Freden i Roskilde*, i: *Historisk tidskrift för Skåneland*, 1908-09, p. 25ff.
22. Finn Askgaard: *Kampen om Østersøen 1654-60*, 1974, p. 191f.
23. Laursen, bd. 5, p. 234.
24. Fabricius a.a., p. 61. Brev fra Vinstrup til Stenbock 31/3-58 (LLA).
25. Hansson a.a., p. 278.
26. Karl Gustavs memorial (§ 16) af 15. marts 1658, i: Martin Weibull: *Samlingar utgifna för De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening*, bd. 1, 1874, p. 19. I samme memorial (§ 2) kræves det, at samtlige indbyggere i Skåne Halland og Bleking »uden drøgsmaal« skal tage hylding og aflægge ed (p. 14).
27. Dette monitum i: *Historisk Tidskrift för Skåneland*, bd. 2, 1904-08, p. 324.
28. H.F. Rørdam: *Præstevalget i den danske Kirke, oplyst ved Aktstykker*, i: *Kirkehistoriske Samlinger*, 2. rk., bd. 5, 1869-71, p. 433-484.
29. Fabricius a.a., p. 123
30. Brevet af 3/3-1660 i: *Kirkehistoriske Samlinger* 1990, p.98ff.
31. Listen i LLA. Fabricius a.a. bd. 1, p. 78.
32. Cavallin: *Lunds stifts herdaminne*, bd. 4, 1857, p. 326f.
33. ibidem, p. 343f.
34. Brev til Banér 8/2-1666 (LLA); Fabricius a.a. bd. 2, p. 122f.
35. Se note 28.
36. Lsh., Ser. 2, bd. 2, 1948, p. 443.
37. Fabricius a.a., bd. 2, p. 123.
38. Denne anmodning, og den påfølgende storm mod Peder Vinstrup i: Hansson a. a., p. 403ff.
39. Hele denne sag i Hansson a.a. især fra p. 403ff.
40. Udtrykket stammer fra den svenske rigsrådsprotokol 4/9-1666. Sveriges Riksarkiv (SRA).
41. Lsh. ser. 2, bd. 1, p. 115. Hansson a. a., p. 408. Det var nu ikke uvant for Vinstrup at rejse til København, bl.a. fordi hans datter boede dér og var gift med biskop Hans Vandal, og han var tillige en nær ven af dennes forgænger Hans Svane. Hans bøger er også trykt i København, f.eks. den berømte ligtale over adelsmanden Tage Thott, »kongen af Skåne«, trykt i 1666, men holdt i 1658, en måned efter afståelsen, og som indeholdt den berømte bemærkning om, at »han [Tage Thott] døde i den rette tid — at han ikke med harm og bedrøvelse skulle se sit kære fædrelands elendighed. — Han var mere lykkelig end Mattatias, som måtte klageligen sige: —«Hvorfor er jeg født til at se mit folks fordærvelse, — hvor (landet) gives i fjendernes hånd.«»[1. Makkabærbog, kap. 2]. Et eksemplar af ligtalet i Institut for Kirkehistorie, Københavns Universitet.
42. Sten Jacobsen står i soldaterrullen over studenternes regiment. I: H. F. Rørdam: *De danske og norske Students Deltagelse i Københavns Forsvar mod Karl Gustav*, 1855, p. 164.
43. Lsh. ser. 2, bd. 8, 1961, p. 452ff.
44. Fabricius a. a., bd. 2, p. 137.
45. Om Malmø recess: Fabricius a.a., bd. 2, p. 34ff. Yngve Bogen: *Den kyrkliga försvenskningen af Skånelandskapen och Bohuslän*, 1937, p. 66ff. Selve recessen i SRA. Præstestandens svar i: W. Tham: *Bidrag till svenska riksdags historia, 1845-48*, p. 227ff.
46. Brev fra Banér til den svenske regering 11/2-1666 (SRA).
47. Om kommissionen og landdagen i Malmø 1669, samt præstestandens svar i: August

- Hallenberg: Skånska kommissionen af år 1669-1670 och Skånelands kyrkliga förhållanden, 1907, p. 14ff. Bogren a.a., p. 109, Fabricius, a.a., bd. 2, p. 232ff.
48. Jerker Rosén: Lunds Universitetets historia, bd. 1, 1968.
 49. Brevet i: Samlingar til Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, bd. 2, 1871, p. 135ff.
 50. Rangstridighederne i: Hansson a.a., p. 397ff.
 51. August Hallenberg: Skånska kommissionen af år 1669-1670 och Skånelands kyrkliga förhållanden, 1907, p. 50.
 52. i: SRA.
 53. Hansson a.a., p. 413.
 54. Brev fra Vinstrup til generalguvernøren 12/2-1664 (LLA), Lsh ser. 2, bd. 5, p. 447.
 55. Om Malmø-sammensværgelsen: Fabricius a.a. bd. 1, p. 98ff. Om de to præster (Hans Allesen og Søren Frandsen): Lsh ser. 2, bd. 2, p. 193ff og 353ff. Vinstrups bønsskrivelse af 9/1-1660: Se bilag.
 56. Brev fra Vinstrup til generalguvernøren 3/4-1661 (LLA). August Hallenberg: Blekinges Almoge efter Roskilde fred, 1929, p. 216ff.
 57. Vinstrups brev til Arvid Forbus 26/4-1659 (Universitetsbiblioteket i Lund).
 58. Monitum fra landemodet 1663, i: Historisk tidskrift för Skåneland, bd. 2, 1904-08, p. 328.
 59. Hansson a.a., p. 203 med kildehenvisning.